

*«Նոյ ժամանակի
կրթունքն» ՀԿ*

*ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ*

*ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ*

Հետազոտության թեման՝ Խոսքային հաղորդակցում

Առարկան՝ Հայոց լեզու և գրականություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Մարի Աբելյան

*Ուսումնական հաստատություն՝ «Երևանի Ն.Վ. Գոգոլի անվան
համար 35 հիմնական դպրոց» ՊՈԱԿ*

Երևան 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....3

ԳԼՈՒԽ 1. ԽՈՍՔԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ ԵՎ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ

1.1 Խոսքային հաղորդակցման էությունը և տեսակները.....5

1.2 Խոսքային հաղորդակցման նշանակությունը հանրակրթության ոլորտում.....7

ԳԼՈՒԽ 2. ԽՈՍՔԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

2.1 Բանավոր խոսքի զարգացման մեթոդներն ու սկզբունքները.....12

2.2 Ձևաբանության ուսուցման դերը սովորողների բանավոր խոսքի զարգացման գործում.....17

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ.....21

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....22

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Տեղեկատվական հասարակության և նորագույն տեխնոլոգիաների ներդրման շրջանում առավել քան կարևորվում է խոսքային հաղորդակցման դերը դաստիարակության ու ուսուցման գործընթացի կազմակերպման, սովորողների անհատական զարգացման գործում: Կենդանի, անմիջական հաղորդակցման միջոցով իրագործվում է ոչ միայն կրթական, այլ նաև սոցիալական, մշակութային, բարոյական, գեղագիտական արժեքների փոխանցումը նոր սերնդին: Հաղորդակցման ընթացքում և հաղորդակցման միջոցով է կատարվում ուսուցչի դաստիարակչական ներգործությունները իր սաների գիտակցության ու վարքի վրա: Ուստի կարևոր է հետազոտությունների միջոցով պարզել մանկավարժական հաղորդակցման առանձնահատկությունները ուսուցիչ-աշակերտ, աշակերտ-աշակերտ փոխհարաբերություններում, դիտարկել հաղորդակցման իրականացման մեթոդներն ու պայմանները հանրակրթական գործունեության մեջ:

Դպրոցի առջև դրված կարևորագույն խնդիրներից մեկը աշակերտների բանավոր ու գրավոր խոսքի զարգացումն է, որի հիմքերը դրվում են տարրական դասարաններում: Խոսքային հաղորդակցական կարողությունները ձևավորվում են տարրական դպրոցում և ամրապնդվում հիմնական դրպոցում, որի հարցում կարևորվում է հայոց լեզվի դերը: Խոսքի զարգացման շնորհիվ է տեղի ունենում դպրոցականի սոցիալականացումը, հոգեկան զարգացումը, մտածողության զարգացումը:

Խոսքի զարգացման խնդիրներից առավել կարևորվում են երեխաների կապակցված խոսքի զարգացումը, քանի որ կապակցված խոսքը մտավոր գործունեության բարձրագույն ձևն է, և դրա զարգացման աստիճանով որոշվում է երեխայի խոսքային և մտավոր զարգացման մակարդակը:

Արդի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացմանը զուգընթաց երեխաների առօրյայի անբաժան մասն են կազմում համակարգիչները, համակարգչային խաղերը, որոնք չեն ուղեկցվում խոսքային հաղորդակցմամբ: Դպրոցական տարիքի երեխաները մեծ դժվարություններ են ունենում շփման, հաղորդակցման գործընթացում, նրանք հաճախ խոսում են առանց զգացմունքայնության, նրանց մոտ գրեթե բացակայում է գիտական խոսքի մշակույթի նորմերին ու օրինաչափություններին համապատասխան

խոսքը: Մեր օրերում դժվար է հանդիպել երեխայի, որը լիարժեք զարգացած կապակցված խոսք ունենա, կարողանա անկաշկանդ և գրագետ հաղորդակցվել, բանավոր խոսքը լինի ճկուն, սահուն և անսխալ:

Խոսքային հաղորդակցման հետ կապված հարցերի լուծման անհրաժեշտությունից էլ բխում է հետազոտական աշխատանքի **արդիականությունը**:

Հետազոտական աշխատանքի **նպատակը** կրթության ոլորտում խոսքային հաղորդակցման իրականացման մեթոդների, խնդիրների բացահայտումը և դրանց լուծման հնարավորությունների նախանշումն է:

Նշված նպատակին հասնելու համար առաջադրվել են հետևյալ **խնդիրները**՝

- ուսումնասիրել խոսքային հաղորդակցման էությունը և տեսակները,
- ուսումնասիրել խոսքային հաղորդակցման նշանակությունը հանրակրթության ոլորտում,
- հետազոտել բանավոր խոսքի զարգացման մեթոդներն ու սկզբունքները,
- հետազոտել ձևաբանության ուսուցման դերը սովորողների բանավոր խոսքի զարգացման գործում,
- հետազոտված նյութի հիման վրա կատարել եզրակացություն:

ԳԼՈՒԽ 1. ԽՈՍՔԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ ԵՎ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ

1.1 Խոսքային հաղորդակցման էությունը և տեսակները

«Հաղորդակցություն» բառի միջազգային անվանումը ծագել է լատիներեն communico (մասնակցել, ընդհանուր դարձնել, տիրել միասին, ինչպես նաև միավորել, շփվել) բառից: «Հաղորդակցությունը տեղեկությունների փոխանցման գործընթացն է, որը կատարվում է իմաստավոր շարժումներով (ժեստեր), խոսքով, դեմքի արտահայտություններով, մամուլի կամ էլեկտրոնային հաղորդագրություններով, հեռախոսով, ռադիոյով, համացանցով, հեռուստատեսությամբ և այլ եղանակներով»¹: Այսպիսով, հաղորդակցումը հասարակական սուբյեկտների (անձ, սոցիալական խումբ) փոխներգործության գործընթաց է, որի ժամանակ տեղի է ունենում տեղեկության, փորձի, գիտելիքների, կարողությունների և գործունեության արդյունքների փոխանակում:

Հաղորդակցումը բարդ գործընթաց է, որն ունի իր կառուցվածքը, բաղադրատարրերը, մեխանիզմները, գործընթացային փուլերը և կողմերը:

Հաղորդակցման գործընթացի կառուցվածքային տարրերն են՝

- հաղորդակցման սուբյեկտները,
- հաղորդակցման միջոցները,
- հաղորդակցման պահանջմունքները, շարժառիթները և նպատակները,
- հաղորդակցման ընթացքում փոխներգործության ու փոխազդեցության, ընկալման ու փոխըմբռնման մեխանիզմները,
- հաղորդակցման արդյունքները:

Հաղորդակցման սուբյեկտները մարդիկ են: Հաղորդակցումը կարող է տեղի ունենալ առնվազն երկու և ավելի մարդկանց միջև: Հաղորդակցվում են առանձին մարդիկ՝ սուբյեկտները, իսկ այդ հաղորդակցության բնույթը կախված է այն բանից, թե ինչպիսի հարաբերություն գոյություն ունի նրանց միջև: Այս իմաստով այն կարող է ունենալ սուբյեկտ-սուբյեկտ և սուբյեկտ-օբյեկտ կառուցվածքը: Առաջին դեպքում հաղորդակցվող անձինք իրար վերաբերում են որպես սուբյեկտների, իսկ երկրորդ

¹Ալեքսանյան Ա. Ս., Միջանձնային հաղորդակցման իրականացումը կրթական գործընթացում, Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 2015, 263 էջ:

դեպքում՝ որպես օբյեկտի, այսինքն՝ որպես միջոցի և գործիքի: Ելնելով հաղորդակցման բնույթից, կարող ենք նշել, որ հաղորդակցվողներից յուրաքանչյուրը կարող է միաժամանակ դիտվել և՛ որպես սուբյեկտ, և՛ որպես օբյեկտ: Որպես սուբյեկտ նա ճանաչում է իր գործընկերոջը, արտահայտում է իր վերաբերմունքը նրա հանդեպ և այլն: Միաժամանակ նա հանդես է գալիս որպես ճանաչողության օբյեկտ նրա համար, ում հետ հաղորդակցվում է:

Երկխոսությունը երկու անձի միջև խոսքային հաղորդակցումն է, որը կարող է տեղի ունենալ թե՛ դեմ առ դեմ, թե՛ հեռակա: Այն ճանաչողության հիմնական ձև է, առավել ևս ժամանակակից տեղեկատվական հասարակության մեջ, որտեղ երկխոսության համար մարդիկ օգտվում են տեղեկատվական և հաղորդակցման տարբեր միջոցներից: Պետք է փաստենք, որ անկախ դրանց տեսակներից, հաղորդակցումը բոլոր դեպքերում պահանջում է հատուկ մշակույթի ձևավորում, որի կարիքն այսօր հատկապես ակնառու է: Ինչպիսին էլ լինի երկխոսության յուրաքանչյուր մասնակցի դերերի հարաբերակցությունը, բոլոր դեպքերում էլ գործ ունենք տեղեկություն «հաղորդողի» և «ընդունողի» հետ: Դրանց միջև կառուցված հարաբերությունների որակից է կախված հաղորդակցման արդյունքը:

Հաղորդակցման միջոցները կարող են լինել խոսքային (վերբալ)՝ (գրավոր և բանավոր) և ոչ խոսքային (ոչ վերբալ): Բնականաբար, հաղորդակցման ընթացքում, իր դերով ու նշանակությամբ, առանձնանում է խոսքային միջոցը, որովհետև վերջինս բնորոշ է միայն մարդկանց և, բացի դրանից, հանդես է գալիս որպես ամենաուժեղ գրգռիչ: Խոսքային ազդեցության արդյունավետությունը պայմանավորված է լեզվական միջոցների հարստությամբ ու բովանդակությամբ: Այս կապակցությամբ ուշադրության է արժանի Ա.Ա. Լեոնտևի տեսությունը, որում հաղորդակցումը դիտարկվում է նախ և առաջ որպես խոսքային գործունեություն²: Անշուշտ, սա բնավ էլ չի նշանակում, որ այն պետք է նույնացնել խոսքային գործունեության հետ. խոսքը սոսկ գործիք և միջոց է մարդկային հաղորդակցության իրականացման համար:

² Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. - М.: Просвещение, 1969. - с. 27.

1.2 Խոսքային հաղորդակցման նշանակությունը

հանրակրթության ոլորտում

Ժամանակակից տեղեկատվական հասարակությունը զարգանում է աննախադեպ արագությամբ: Անհամեմատ ավելի արագ են զարգանում գիտելիքները և կիրառություն գտնում կյանքում: Նման տեմպերով զարգացող հասարակության խնդիրն է համապատասխանեցնել կրթական համակարգը նոր պահանջներին, փոփոխել ուսումնական գործընթացի կազմակերպման կարծրատիպերը, կիրառել մանկավարժական նորագույն տեխնոլոգիաներ և ուսուցման նոր մեթոդներ: Բարեփոխումների արդի փուլում արագ կողմնորոշվող, տարբեր իրավիճակներում ստեղծագործաբար լուծումներ գտնող, նախաձեռնող ու ինքնակատարելագործման ձգտող անձի ձևավորումը նախ և առաջ կախված է նրա հաղորդակցման կարողությունից: Մեր օրերում գնալով ընդգծվում է հաղորդակցման արդյունավետ իրականացման հիմնախնդիրը, քանզի համացանցի դերի աճի, սոցիալական ցանցերի ընդլայնման, տեղեկատվության, նաև գիտելիքի ստեղծման ու արագ տարածման պայմաններում անհնար է որևէ արդյունքի հասնել առանց հաղորդակցման:

Դեռևս հնագույն ժամանակներում փիլիսոփաներն իրենց իմաստասիրական բանավեճերում կարևորում էին հաղորդակցման յուրահատուկ հնարների ու մեթոդների կիրառումը, հաղորդակցման արվեստին տիրապետելը: Հաղորդակցման իրականացման ուղիներն ու կազմակերպման եղանակներն իրենց յուրահատկությամբ առանձնանում էին հատկապես անտիկ շրջանում: Այսպես՝ դեռևս սոփեստները (ճարտար մարդ, իմաստուն)՝ «շրջիկ դասավանդողները», սովորեցնում էին գեղեցիկ խոսել, սեփական մտքերը ճիշտ ձևակերպել, արտահայտել ու հիմնավորել, ինչպես նաև երկխոսություն վարելու, համոզելու, վիճաբանելու, ընդդիմախոսի մտքերը հերքելու արվեստի գաղտնիքները: Նրանք կազմակերպում էին քննարկումներ, որոնցում ակտիվ մասնակցություն էին ունենում սովորողները:

Արդեն 20-րդ դարում կրթական գործընթացին առաջադրվեցին հաղորդակցման մեջ երեխայի ներքին հնարավորությունների բացահայտման և իրացման, ինչպես նաև հաղորդակցման միջոցով նրա սոցիալականացման և որպես հասարակության լիարժեք անդամի ձևավորման պահանջներ: Այդ ամենը հնարավոր էր հատկապես կրթական գործընթացում համարժեք հաղորդակցման կազմակերպման շնորհիվ:

Մանկավարժական հաղորդակցումը մասնագիտական հաղորդակցություն է ուսուցչի և աշակերտի միջև՝ դասի ու արտադասարանական շփման ընթացքում, որն ունի որոշակի մանկավարժական գործառույթներ, ուղղված է բարենպաստ հոգեբանական մթնոլորտի ստեղծմանը, ուսումնական գործունեության և ուսուցիչ-աշակերտ հարաբերությունների կայունացմանը՝ ուսումնական խմբի շրջանակներում³: Հաղորդակցման ընթացքում և հաղորդակցման միջոցով է կատարվում ուսուցչի դաստիարակչական ներգործությունը սովորողների գիտակցության ու վարքի վրա:

Ի տարբերություն նախորդ՝ 20-րդ դարի, որը խորհրդանշեց աննախադեպ տեխնիկական ու տեխնոլոգիական զարգացում, 21-րդ դարում տեղի է ունենում անցում տեղեկատվական հասարակության, ուր որոշիչ են դառնում գիտելիքների ստեղծումն ու տարածումը: Եթե 20-րդ դարում կարևոր էին երեխայի որևէ հնարավորության բացահայտումն ու իրացումը, ապա 21-րդ դարում ժամանակակից հասարակությանն անհրաժեշտ է բոլոր հարաբերություններում ակտիվ, ստեղծագործաբար մտածող, փոփոխվող պայմաններում արագ կողմնորոշվող, նախաձեռնող, ինքնաճանաչման և ինքնակատարելագործման ձգտող, միաժամանակ ուրիշների իրավունքները հարգող, քաղաքակիրթ և զարգացած անձ, որը կարողանում է կառավարել ինչպես սեփական ներուժը, այնպես էլ արտաքին ազդեցությունները՝ դնելով նաև ինքնազարգացման խնդիր: 21-րդ դարում ինքնազարգացման ձգտող անձի ձևավորման նպատակով կրթական հաղորդակցման կազմակերպմանը ներկայացվում են նոր պահանջներ:

Անձի հաղորդակցական ակտիվության կարևոր բաղադրիչը նրա հաղորդակցական պատրաստվածությունն է՝ հաղորդակցական գիտելիքները, կարողություններն ու հմտությունները:

ՀՀ հանրակրթության պետական կրթակարգում սահմանվում են հաղորդակցական այն պարտադիր կարողություններն ու հմտությունները, որոնց պետք է տիրապետի դպրոցականը: Ըստ կրթակարգի ենթաբաղադրիչի՝ ուսումնառության արդյունքում

³ Ժամանակակից մանկավարժական մոտեցումներ, 20-րդ դարի մանկավարժական տեսություններ, Ձեռնարկ մանկավարժների և ուսանողների համար, Երևան, «Նոյյան տապան» հրատարակչություն, 2005, էջ 228:

յուրաքանչյուր սովորող պետք է ձեռք բերի հաղորդակցական հետևյալ կարողություններն ու հմտությունները⁴

ա) լսել, ընկալել և համարժեք վերաբերմունք դրսևորել,

բ) բանավիճել, բանավոր և գրավոր տրամաբանված խոսք կառուցել,

գ) ըստ նշանակության և տեղին օգտագործել սովորած տերմինները (եզրույթները), հասկացությունները և արտահայտությունները,

դ) հասկանալ և ճիշտ օգտագործել հաղորդակցման ոչ խոսքային միջոցները,

ե) օգտվել ժամանակակից հաղորդակցման տեխնիկական միջոցներից և այլն:

Հաղորդակցական կարողությունները չեն ձևավորում անփոփոխ համակարգ. դրանք կարող են անընդհատ զարգանալ՝ իրենց հերթին նպաստելով անձի տարբեր հնարավորությունների և որակների զարգացմանը: Այսպես՝ եթե երեխան ձեռք է բերում հաղորդակցման համար անհրաժեշտ կարողություններ, ապա կարողանում է մասնակցել տարբեր քննարկումների, ակտիվորեն ու ազատ արտահայտել սեփական կարծիքը, անկաշկանդ ինքնադրսևորվել, հանդես գալ տարբեր հիմնավորումներով, չկաշկանդվել տարատեսակ փոխհարաբերություններում և ձեռք բերել նոր գիտելիքներ ու հմտություններ:

Կախված հաղորդակցության նպատակից, տեղից, ժամանակից և հասցեատիրոջից՝ տարբերակում են շփման ու հաղորդակցման տարբեր ձևեր ու միջոցներ: Ըստ այդմ էլ շփումն ու հաղորդակցումը կարող են լինել⁵

- խոսքային կամ ոչ խոսքային,
- բանավոր կամ գրավոր,
- միջանձնային կամ զանգվածային,
- մտերմիկ կամ գործնական, պաշտոնական և այլն:

Բանավոր խոսքի զարգացումը կարելի է համարել հայոց լեզվի ուսուցման առաջնահերթ և ամենակարևոր խնդիրներից, ինչպես նաև այն ընդհանուր ուսուցման հիմնաքարն ու չափանիշներից մեկն է: Աշակերտի բանավոր խոսքի զարգացումը հայոց լեզվի դասավանդման ամենակենտրոնական հարցերից է: Մտքի հարստության համար անհրաժեշտ է խոսքի հարստություն: Խոսքը կառուցվում է բառապաշարով,

⁴Հանրակրթական պետական կրթակարգ, Երևան, «Անտարես» հրատարակչություն, 2004, էջ 27:

⁵Խոսք և հաղորդակցություն 2: Աշխատանքային տետր / Գ.Հ. Թերզյան, Կ. Թորոսյան, Հ. Խաչատրյան, Երևան, Զանգակ հր., 2016, էջ 27:

ժողովրդական աֆորիզմներով ու դարձվածքներով, քերականական ձևերով, ոճական հնարքներով⁶:

Աշակերտի խոսքը ձևավորվում է երեք օջախներում՝ տանը, դպրոցում և հասարակական միջավայրում: Նայած թե երեխան խոսքային ինչպիսի միջավայրում է մեծանում, ինչ է լսում նա իր մեծերից տանը, փողոցում, կինոյում, թատրոնում, ըստ այդմ էլ ձևավորվում է նրա խոսքը⁷:

Գաղտնիք չէ, որ շրջապատից հաճախ երեխայի խոսք են թափանցում գրական լեզվում չընդունված բառեր ու արտահայտություններ, և դպրոցում պետք է ուղիներ փնտրել այդ խնդիրները մանկավարժորեն լուծելու համար: Հասարակական միջավայրում մաքուր գրական լեզվի համար պայքարն ունի համընդհանուր նշանակություն: Իսկ հասարակական միջավայրի մարդիկ երեկվա երեխաներն են, ուրեմն պիտի հետևողական ու կազմակերպված աշխատանք տանել երեխայի խոսքի զարգացման ուղղությամբ:

Չպետք է մոռանալ, որ երեխայի լեզվական գիտելիքներով է պայմանավորված նաև մյուս առարկաների հաջող ուսումնասիրումը: Հայոց լեզու և գրականություն դասընթացի հիմնական նպատակներից մեկն էլ գրական կենդանի լեզվի ուսուցումն է, աշակերտի մեջ խոսքի կուլտուրայի մշակումն ու զարգացումը, որովհետև առանց մայրենի լեզվի տիրապետման հնարավոր չէ պատկերացնել ու իրականացնել երեխայի լիարժեք կրթությունն ու դաստիարակությունը: Լեզվի մեջ և լեզվի միջոցով է, որ երեխան շրջապատի, բնության ու հասարակության մասին ստանում է այն տեղեկություններն ու գիտելիքները, որոնք անհրաժեշտ են մարդուն այդ բնության ու հասարակության մեջ ապրելու, աշխատելու և պայքարելու համար:

Խոսքի զարգացման համար երեխայի դպրոցական տարիքն անփոխարինելի մի ժամանակաշրջան է: Այս տարիքում երեխան, երբեմն իր համար էլ աննկատելի կերպով, հազարավոր նոր բառեր, արտահայտություններ է սովորում, ընկալում է լեզվի այն հիմնական ատաղձն ու յուրահատկությունները, որը հաճախ շատ մեծ ջանքերի գնով է հաջողվում չափահաս մարդկանց⁸:

⁶ Շահբազյան Տ., Հայոց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա, Երևան 1958, էջ 348:

⁷ Տեր-Գրիգորյան Ա., Հայոց լեզվի մեթոդիկա, Երևան 1980, էջ 412:

⁸ Տեր-Գրիգորյան Ա., Հայոց լեզվի մեթոդիկա, Երևան 1980, էջ 404:

Դասավանդման ընթացքում այս հանգամանքը պետք է հաշվի առնի ուսուցիչը և տարրական և հիմնական դասարանները դարձնի երեխայի խոսքի զարգացման հիմնական օղակ, մայրենի լեզվի բառապաշարի հիմնական ֆոնդի ուսուցման ժամանակաշրջան: Առհասարակ ուսուցման ողջ համակարգի նպատակը երեխայի ընդհանուր զարգացումն է, որն առաջին հերթին իրականացվում է խոսքի միջոցով և արտահայտվում է խոսքի մեջ: Հենց այդ առումով էլ աշակերտի խոսքի զարգացումը մայրենի լեզվի տարրական և հիմնական դասընթացի կարևորագույն խնդիրներից մեկը պետք է դարձնել:

Գրավոր խոսքի տիրապետման հիմնական միջոցը մնում է բանավոր խոսքը, որովհետև այն հենվում է բանավոր խոսքի վրա: Բանավոր խոսքը պետք է լինի անմիջական, ունենա բարձր արտահայտչականություն, ճիշտ արտահայտի մարդկային հույզերը, ապրումները, տրամադրություններն ու զգացմունքները:

Աշակերտների բանավոր խոսքի զարգացմանն ուշադրություն դարձնելիս պետք է շեշտը դնել հենց այս առանձնահատկությունների զարգացման վրա՝ զարգացնելով երեխայի ստեղծագործական մտածողությունը, ձևաբանական իրողությունների գրական ճիշտ նորմերին տիրապետելը:

Աշակերտների բանավոր խոսքի զարգացման համար բացառիկ կարևոր ուղենշային դեր ունի ուսուցչի խոսքը, որը դիտվում է իբրև կենդանի, զարգացող ու ծավալվող, երեխայի հոգու հետ հաղորդակցվող, նրա հետաքրքրություններին ու որոնումներին բավարարություն տվող խոսք, որովհետև բնական ձևով արտասանվող կենդանի ու անմիջական խոսքն ավելի խորն է ազդում մարդու վրա, քան՝ կարդացածը: Մայրենի լեզվի դասերին պետք է խուսափել տեսական կանոնների և սահմանումների, քերականական իրողությունների բերանացի շարադրումից, որոնք աշակերտներից պահանջում են միայն լսել, ընկալել և նույնությամբ վերարտադրել⁹: Այս առումով ուսուցչի խոսքը պետք է լինի պարզ, հստակ, մատչելի ու գրավիչ, որպեսզի երեխաներին տանի իր հետևից, սիրել տա հայոց լեզուն:

⁹ Գյուլամիրյան Ջ., Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Երևան 2009, էջ 129:

ԳԼՈՒԽ 2. ԽՈՍՔԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ

ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

2.1 Բանավոր խոսքի զարգացման մեթոդներն ու սկզբունքները

Ուսուցչի բանավոր խոսքը, որ լսում և հետագայում վերարտադրում են աշակերտները, նախնական ուսուցման անհրաժեշտ մասն է կազմում: Երեխաներն ավելի շատ սիրում են լսել, քան թե կարդալ, հենց այն պատճառով, որ առաջին երկու-երեք տարվա ընթացքում ընթերցանության գործընթացը հոգնեցնում է նրանց: Բացի այդ երեխաներին պետք է սովորեցնել ոչ միայն կարդալ, այլև ուշադիր լսել, իսկ հետո յուրացնել և հաղորդել լսածը:

Աշակերտների բանավոր խոսքի զարգացման համար կարևոր նշանակություն ունեն *զրույցները*: Երեխաների դպրոց գնալու առաջին իսկ օրից սկսած ուսուցիչը նրանց հետ զրուցելու բազմաթիվ առիթներ է ունենում: Սկզբնական շրջանում այդ զրույցը կարող է պարզ հարց ու պատասխանի բնույթ կրել, իսկ հետագայում աշակերտների գիտելիքների ընդարձակմանը և բառապաշարի հարստացմանը զուգընթաց, այն կարող է աստիճանաբար վերածվել երկկողմանի զրույցի: Այսպիսի զրույցների համար թեմաներ կարող են լինել աշակերտների ընկերները, դասերը, դպրոցական խաղերն ու պարապմունքները, ընտանի և վայրի կենդանիները, բնական ու հասարակական երևույթները՝ ելնելով աշակերտի տարիքային առանձնահատկություններից: Այս զրույցների ընթացքում աշակերտները հնարավորություն են ունենում խոսել պարզ, հակիրճ, կապակցված կերպով պատասխանել տրված հարցերին կամ շարադրել իրենց իմացածն այս կամ այն հարցի վերաբերյալ. դա մի կողմից նրանց խոսել, իրենց մտքերը շարադրել է սովորեցնում, մյուս կողմից՝ ուսուցչին հնարավորություն է տալիս հղկել, մշակել ու մաքրել նրանց լեզուն: Հետևաբար այսպիսի զրույցներին որքան կարելի է, շատ տեղ պետք է տալ ուսուցման գործընթացում:

Արտասահմանյան լավագույն դպրոցներում ուսման առաջին տարվա ընթացքում (6-ից մինչև 8 տարեկան երեխաներին) հաղորդվում է մի տասնյակ զրույց, ոչ ավելի: Երկրորդ տարվա ընթացքում այդ բոլոր զրույցները նորից կրկնվում են՝ լրացումներով ու բացատրություններով, և նրանց գումարվում է ևս 10-ից 15 զրույց: Ուսման երկրորդ տարվա ընթացքում նորից կրկնվում են ինչպես առաջին, այնպես էլ երկրորդ տարվա

ընթացքում անցած զրույցները՝ նոր մանրամասնություններով ու բացատրություններով և այլն: Այս մեթոդը հոգեբանական հիմք ունի: Երեխայի բազմաթիվ տպավորություններով չճանրաբեռնված հոգին ընդունակ է ամեն տեսակի հստակ պատկերների ընկալմանը և միևնույն ժամանակ ընդունակ չէ ոչ վերացարկումների, ոչ էլ այն հետևողականությանը, որը պահանջվում է լեզվի ուսումնասիրման համար: Բայց նա, ով կցանկանար այդ կառուցումն սկսել ժամանակից շուտ, երեխայի հոգուց կպահանջեր մի բան, որը նա չի կարող տալ:

Մի անգամ արդեն հաղորդված զրույցները պետք է հետագայում անընդհատ կրկնվեն, ոչ նրա համար, որ վերականգնվի մոռացվածը, այլ նրա համար, որ կանխվի մոռանալու հնարավորությունը: Մոռացվածը վերհիշելու համար կրկնությունն արդեն ցույց է տալիս ուսուցման թերությունը: Երեխաներն իրենք բոլորովին չեն սիրում կրկնել այն, ինչ սովորել են ու մոռացել, և շատ են սիրում պատմել այն, ինչ հիշում են:

Առաջին անգամ պատմելով մի որևէ իրադարձություն, ուսուցիչը պետք է հաղորդի նրա գլխավոր գծերը և երկու-երեք հետաքրքրական գեղեցիկ մանրամասնություն: Եթե ուսուցիչը հենց առաջին անգամից իրադարձությանը կապի բազմաթիվ մանրամասնություններ ու բացատրություններ, ապա ամբողջ զրույցը կխարխլվի երեխայի գլխում:

Երեխաների պատմելով իրադարձությունը՝ պետք է հատուկ ընդգծումով շեշտել փաստերն ու հատուկ անունները, հետո երեխաներին դիմել հարցերով, իհարկե սկզբից այնպիսի հարցերով, որոնց պատասխանելով երեխաները հաղորդեն իրադարձության գլխավոր գծերը: Այնուհետև դրան հաջորդում է մանրամասնություններն սպառող հարցերի մի շարք:

Այնուհետև պետք է ավելի ընդունակ երեխաներից պահանջել, որ նրանք կապակցված և հաջորդականորեն պատմեն բոլորը, ինչ լսել են: Այդ միջոցին պետք է պատմողին ընդհատել միայն ծայրահեղ անհրաժեշտության դեպքում: Երբ աշակերտները վերջացրել են պատմելը, ուրիշները լրացնում են նրա բացթողումները:

Շատ օգտակար է, որ ուսուցիչը որոշ ժամանակ անց, ասենք հաջորդ տարին, անձամբ պատմի աշակերտների կողմից արդեն յուրացված այդ նույն պատմվածքը այնպիսի նոր մանրամասնություններով և էպիզոդներով, որոնք երեխաները դեռ

չգիտեն: Աշակերտները պետք է նկատեն, թե ուսուցչի պատմածի մեջ ինչ նոր բան է ավելացված և այդ լրացումը խոր կարմատավորվի նրանց հիշողության մեջ:

Չափազանց կարևոր է երեխաների մեջ սկզբից ևեթ մշակել սեփական խոսք կառուցելու կարողություն, լեզվական ճաշակ ու լեզվագագացողություն, իսկ դրա համար պետք է միշտ ազատություն տալ երեխային մտածելու և խոսելու՝ հետևելով նրա խոսքի գրագիտական ճշտությանը: Պետք է պահանջել, որ աշակերտները դասը ներկայացնեն իրենց բառերով, չկառչեն դասագրքի բառերից, վերարտադրեն սեփական բառերով, ներկայացնեն գլխավոր գաղափարը՝ միևնույն ժամանակ թույլ չտալով օգտագործել առօրյա խոսակցական բառեր: Խոսքի զարգացմանը նպաստում է տրված բառերով կապակցված տեքստի կազմումը: Նմանատիպ աշխատանքները կատարել դպրոցում՝ բացառելով ծնողի օգնությունը:

Երեխաների բանավոր խոսքի զարգացմանը նպաստում է նաև **հեքիաթներ պատմելը**: Երեխաները չափազանց շատ են սիրում հեքիաթներ, մեծ ուրախությամբ ու հաճույքով են պատմում իրենց լսած ու կարդացած հեքիաթները: Այս բանը պետք է օգտագործել աշակերտների բանավոր խոսքը զարգացնելու և կատարելագործելու համար:

Երեխայի խոսքի զարգացմանը մեծապես նպաստում է **գեղարվեստական տարրեր ստեղծագործությունների ընթերցումը**: Գրքերի թեման պետք է համապատասխանի աշակերտների տարիքային առանձնահատկություններին և հետաքրքրություններին, լինի ոչ ծավալուն: Ընթերցանության և ուսուցման համար ընտրված թեմաները պետք է լինեն հայրենիքի, հերոսական սխրանքների, աշխատասիրության, բարեկամության, պատվախնդրության, բարության, ճշմարտախոսության, պատասխանատվության վերաբերյալ, որպեսզի ուսուցման ընթացքում հնարավոր լինի երեխայի անձի ձևավորումն իրականացնել բարոյական բարձր չափանիշներին համապատասխան: Հատկապես ուշադրություն պետք է դարձնել ընթերցված նյութի զգայական կողմին, կարծիքներ և տպավորություններ փոխանակել, կապել այն երեխայի սեփական փորձի հետ՝ այդ ողջ ընթացքում զարգացնելով խոսքը, երևակայությունը և մտածողությունը: Իսկ արտադասարանական ընթերցանության միջոցով պետք է զարգացնել գրքերի բովանդակությունն ինքնուրույն ընկալելու և ներկայացնելու կարողությունը:

Աշակերտների տրամաբանական մտածողության, հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման նպատակով ևս պետք է կատարել տարբեր վարժություններ: Օրինակ՝ տեքստի խառնված նախադասությունների շտկում, պլանի կազմում և դրան համապատասխան պատմության հորինում:

Հիմնական դպրոցում անհրաժեշտ է զարգացնել **տեքստի վրա ինքնուրույն աշխատելու և դատողություններ անելու կարողություններ**: Նրանք պետք է կարողանան տեքստից առանձնացնել հերոսներին բնութագրող բառերն ու արտահայտությունները, բնության նկարագրության հատվածները, կարողանան հակադրել հերոսներին և նրանց արարքները, վերհանեն դրանց դրդապատճառները, դրսևորեն գնահատողական վերաբերմունք, արտահայտեն իրենց դիրքորոշումը: Այս ամենը պետք է իրականացվի ուսուցչի ուղղորդմամբ, որպեսզի աշակերտներն ավելի անկաշկանդ ու հիմնավորված կարողանան ներկայացնել իրենց տեսակետներն ու կարծիքները, նրանց խոսքն ունենա տրամաբանված ու կուռ կառուցվածք: Աշակերտներին գիտելիքները պետք է տրվեն ոչ այնքան դրանք իմանալու, որքան դրանց վերաբերյալ դատելու կարողություն ձևավորելու նպատակով, որովհետև միտքը կատարելագործվում է ավելի շատ մտածելու, քան սերտելու ընթացքում:

Հիմնական դպրոցում բառապաշարի հարստացման միջոցով պետք է ընդլայնել աշակերտների մտահորիզոնը, հարստացնել գիտելիքները: Այդ աշխատանքներն իրականացվում են բառակազմական, բառի մասին բացատրման և նրա ճիշտ գործածման վերաբերյալ վարժությունների, հոմանիշների, հականիշների դուրսգրման միջոցով: Այդ նպատակով կատարում ենք ճանաչողական, կիրառական և ստեղծագործական բնույթի վարժություններ: Աշակերտին պետք է վարժեցնել տեքստում ճանաչել նոր բառը, տեքստում գտնել բացատրությունը, այն կիրառել խոսքում՝ կազմելով բառակապակցություններ, նախադասություններ: Այս գործընթացը պետք է կրի շարունակական բնույթ, որպեսզի աշակերտի մեջ ձևավորվի նյութի մեջ նոր բառի ճանաչման ու ընկալման կարողություն:

Աշակերտների խոսքի զարգացման, կապակցված խոսքի ձևավորման համար կազմակերպվում են տարբեր խոսքային իրավիճակներում խոսք կառուցելու, երկխոսություններ և մենախոսություններ ստեղծելու կարողություններին միտված

աշխատանքներ, աշակերտներին հանձնարարվում է վերարտադրել ընթերցած նյութի բովանդակությունը, այն կարդալ դերերով, բեմադրել:

Ամփոփիչ դասերը ևս նպաստում են աշակերտների բանավոր խոսքի զարգացմանը: Ամփոփիչ դասերին, եթե միայն ուսուցիչը դրանք լավ է նախապատրաստում, երեխաները սովորում են ինքնուրույն խոսք կառուցել, ընդհանրացումներ կատարել, խոսել ու դատել, եզրակացություններ անել, որոնք բանավոր խոսքի մշակման և կատարելագործման համար շատ կարևոր նշանակություն ունեն:

Աշակերտների բանավոր խոսքի զարգացմանը նպաստում են նաև հանդեսները, աշակերտական ցերեկույթներն ու հավաքները, եթե միայն դրանք լավ են նախապատրաստվում: Սրանից հետևություն, որ դպրոցում որքան հնարավոր է շատ պետք է կազմակերպվեն միջոցառումներ: Աշակերտները միջոցառումներին մասնակցում են բարձր ոգևորվածությամբ, սովորում շատ օգտակար բաներ և բարձրանում է խմբային համագործակցությունը:

Աշակերտների խոսքի զարգացումը ոչ միայն մայրենի լեզվի ուսուցչի, այլև մնացած բոլոր ուսուցիչների հոգածության առարկան պետք է լինի: Միայն խոսելիս աշակերտին պետք է ուղղել ամեն տեղ ու ամենուրեք, որպեսզի նա ինքն իր լեզվի նկատմամբ մշտական հսկողություն սահմանի և խոսի այնպես, ինչպես պահանջվում է:

2.2 Ձևաբանության ուսուցման դերը սովորողների բանավոր

խոսքի զարգացման գործում

Ձևաբանական իրողությունների ուսումնասիրության դերը սովորողների բանավոր խոսքի զարգացման մեջ անասելի մեծ է: Ձևաբանական ուսուցումը մեր լեզվի հարստությունը, ճկունությունը բացահայտելու լավագույն միջոցներից մեկն է: Ձևաբանության ուսուցումը օժանդակում է նաև ճիշտ խոսելու և կարդալու, անսխալ գրելու և օտար լեզուներն ավելի ճիշտ ու արագ սովորելու ունակության զարգացմանը¹⁰: Հենց այս տեսակետից էլ դպրոցներում ձևաբանության, որպես քերականության մի հիմնական բաժնի, բարձր մակարդակով ուսուցումը խիստ կարևոր նշանակություն է ստանում:

Կարևորում ենք նաև տեսական, պրակտիկ մեթոդներով դասի վարումը: Ուսուցումը պետք է կապել երեխայի կյանքի հետ, օրինակները վերցնել նրա առօրյայից, դիդակտիկ նյութերով աշխատել: Շատ ավելի արդյունավետ կլինի ձևաբանական գիտելիքների ուսուցումը կազմակերպել խաղային մեթոդներով, որովհետև այն ինչ ավելի դժվար է յուրացվում, ամբողջապես չի հասկացվում աշակերտների կողմից, պետք է ուսուցանել աշակերտներին ավելի հետաքրքիր, գրավիչ տարբերակով՝ ժամանակակից մեթոդներով և խաղային մեթոդներով: Խաղային մեթոդներն ավելի պարզ, հասկանալի ու հետաքրքիր են դարձնում նյութի ուսուցումը, երեխաների ոգևորությունը մեծ է լինում, դասարանում մրցակցության մթնոլորտը բարձրացնում է ուսուցման որակն ու արդյունավետությունը, քանի որ ամեն մեկը ձգտում է հաղթել, առաջինը լինել: Բացի դրանից ծույլ աշակերտներն իրենց վատ են զգում, որ խաղին չեն կարողանում ակտիվ մասնակցել, փորձում են ուղղել բացթողումները:

Ձևաբանական գիտելիքների ուսուցումը սերտորեն կապվում է բանավոր ու գրավոր խոսքի ուսուցման ու զարգացման աշխատանքների հետ: Քերականական ուսուցման ամբողջ նպատակը պետք է լինի սովորեցնել կանոնավոր նախադասություններ կազմել, հարստացնել աշակերտի ակտիվ ու պասիվ բառապաշարը և խմբավորել այն ըստ իմաստի:

¹⁰ Շահբազյան Ս., Հայոց լեզվի դասվանդման մեթոդիկա, Երևան 1958, էջ 74:

Խոսքի մասերի ուսուցումն անմիջապես կապվում է բանավոր խոսքի ուսուցման աշխատանքների հետ: Ձևաբանական իրողությունների ուսուցումը և գիտելիքների հաղորդումն ուղղակիորեն կապված է բանավոր խոսքի զարգացման հետ, քանի որ եթե աշակերտն ունի ձևաբանական գիտելիքների բարձր մակարդակ, ապա նրա բանավոր խոսքը ևս զարգացած ու հարուստ կլինի:

Խոսքի մասերի ուսուցման ընթացքում զարգանում է աշակերտների բանավոր խոսքը, հարստանում բառապաշարը, պատկերավոր մտածողությունը, երևակայությունը: Եթե աշակերտները չհասկացան ու չկարողացան նախադասության կամ բնագրի մեջ գտնել խոսքի մասերը, ապա բանավոր խոսքի զարգացում էլ տեղի չի ունենա:

Աշակերտների բանավոր խոսքի զարգացման համար շատ կարևոր է ձևաբանական գիտելիքների իմացությունն ու ճիշտ կիրառումը: Որքան բարձր է երեխաների ձևաբանական գիտելիքների մակարդակը, ինչպես նաև հստակորեն գիտակցված, այնքան զարգացած է նրանց խոսքը: Հայտնի է, որ ձևաբանության ուսուցումն օժանդակում է ճիշտ, վարժ խոսելու և կարդալու, անսխալ գրելու ունակությունների զարգացմանը: Այն աշակերտը, որը չունի քերականական գիտելիքների բավարար մակարդակ, չի կարող անսխալ խոսել:

Հաճախ քերականական գիտելիքների ձեռքբերման գործընթացն իրականացվում է պարզապես կանոններ և սահմանումներ անգիր անելու և վերարտադրելու ճանապարհով, քերականական նյութի յուրացումը դառնում է ձևական և անարդյունավետ, այսինքն՝ չի նպաստում բանավոր և գրավոր գրագետ խոսք կառուցելու կարողության ձևավորմանն ու զարգացմանը: Հաճախ կարելի է հանդիպել աշակերտների, որոնք անսխալ վերարտադրում են բոլոր քերականական սահմանումները, սակայն այդ նույն սահմանման կիրառման վերաբերյալ առաջադրված վարժությունը չեն կարողանում կատարել: Երեխաները հիշում են և կրկնում սահմանումը՝ առանց նրա էությունը հասկանալու: Արդյունքում՝ երեխաներն իրենց բանավոր և գրավոր խոսքում թույլ են տալիս լեզվական սխալներ, վրիպումներ հենց այս կանոնների վերաբերյալ, որոնք անգիր վերարտադրում են յուրաքանչյուր դասին: Այս համատարած երևույթի պատճառն առաջին հերթին քերականական գիտելիքների յուրացման գործընթացի սխալ կազմակերպումն է, մանավանդ ձեռք

քերած գիտելիքները կարողությունների և հմտությունների վերածման ճանապարհին, որի հետևանքով լեզվական նյութի յուրացումը դառնում է ձևական, ոչ հիմնավոր: Հիմնավոր ուսուցման համար անհրաժեշտ են առարկային վերաբերող գիտելիքներ և դրանք կիրառելու կարողություններ:

Քերականական նյութի յուրացումը դժվարանում է, շուտ մոռացվում նաև այն պատճառով, որ ամրակայման նպատակով իրականացվող կրկնությունները կայուն կապեր չեն ստեղծում անցածի, յուրացրածի հետ, ինչպես նաև աշակերտները դրանք չեն կիրառում խոսքում:

Ժամանակակից մեթոդիկական առաջարկում է քերականական նյութի յուրացման ակտիվ, փոխգործուն, գործնական մեթոդներ, որոնք նպաստում են նյութի յուրացմանը, կիրառմանն ու հետագայում դրանց հիման վրա նոր գիտելիքների ձեռքբերմանը: Այսպիսով, լեզվական գիտելիքների յուրացման գործընթացի նկատմամբ այսպիսի մոտեցման պայմաններում քերականության ուսումնասիրումը դառնում է ոչ թե նպատակ, տեսական գիտելիքների սերտման գործընթաց, այլ բանավոր և գրավոր գրագետ խոսք կառուցելու կարողության ձևավորման և զարգացման միջոց:

Գոյական անվան հոլովման ուսուցումը տանում ենք ինդուկտիվ եղանակով: Մինչև հոլովման մասին գաղափար կազմելը աշակերտների ուշադրությունը պետք է հրավիրել նախադասության մեջ բառերի կրած փոփոխության, մասնավորապես, դրանց վերջին տառերի փոփոխման վրա՝ բացատրելով, որ այս փոփոխությունն անհրաժեշտ է, որպեսզի նախադասության կազմի մեջ մտնող բառերի միջև կապեր ստեղծվեն¹¹: Մանրամասնությամբ այս երևույթը դիտարկելու և նախադասությունների մեջ բառերի կրած փոփոխությունն ակնառու դարձնելու համար աշակերտներն ուսուցչի օգնությամբ գրատախտակին գրում են (նախադասությունների մեջ) իր և անձ ցույց տվող երկու գոյական՝ հոլովական բոլոր ձևերով:

¹¹Գյուլամիրյան Ջ., Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Երևան, 2009, էջ 124:

Երկինք

Մայրիկ

1. Երկինքը կամաց-կամաց մթնեց:

2. Երկնքի մռայլը ցրվեց:

3. Ինքնաթիռը մոտենում էր երկնքին:

4. Լուսինը լուսավորեց երկինքը:

5. Երկնքից թափվեցին ձյան փաթիլները:

Ճառագում:

6. Երկնքով հմայվում էի:

7. Երկնքում ամպեր են հավաքվել:

1. Մայրիկը ստուգում է օրագիրը:

2. Մայրիկի վերնագգեստը գեղեցիկ է:

3. Մայրիկին օգնել է հարկավոր:

4. Լուսինն փարվում է իր մայրիկին:

5. Մայրիկից սեր ու ջերմություն է

6. Ես հպարտանում եմ իմ մայրիկով:

7. Իմ մայրիկի մեջ շատ սեր կա:

Ձեռք բերածն իմաստավորելու համար ուսուցիչն աշակերտներին առաջարկում է ընդգծել գոյականների վերջավորությունները, որոնց միջոցով նախադասության բառերը կապվում են միմյանց: Այնուհետև հարցերի միջոցով կապեր են ստեղծվում հարցերի և դրանց պատասխան բառերի միջև: Աշակերտներն օրինակների վրա նկատում են, որ ինչպես գոյականի թիվը փոխվելիս հարցը փոխվում է, այնպես էլ բառի վերջավորությունները փոխվելիս բառին առաջադրվող հարցերն են փոխվում:

Ուսուցման հաջորդ փուլում աշակերտները ծանոթանում են գոյական անունների վերջավորությունների փոփոխությանն ըստ հոլովների, սովորում են հոլովների անունները և վերջավորությունների միջոցով ձեռք են բերում հարցերի օգնությամբ գոյական անվան հոլովը որոշելու կարողություն:

Ուղղական-երկինք(ը)-ի՞նչ(ը) մայրիկ(ը) -ո՞վ

Մեռական- երկնքի-ինչի՞ մայրիկի- ու՞մ

Տրական - երկնքի(ն)-ինչի՞(ն) մայրիկին-ու՞մ և այլն:

Ուսուցման հաջորդ փուլի հիմնական խնդիրը գործնական է՝ ձևավորել բանավոր և գրավոր խոսքում գոյականների հոլովաձևերը ճիշտ կերպով կիրառելու ունակություն: Որպեսզի հարցերի միջոցով հոլովները որոշելիս երեխաները չդժվարանան, անհրաժեշտ է նրանց բացատրել, որ պետք է հարցի միջոցով նրա հետ մտքով կապված բառերից գնալ դեպի գոյականը (որտեղի՞ց թափվեցին անձրևի կաթիլները - երկնքից): Ուսուցման գործընթացը գիտակցական դարձնելու ճանապարհով միայն կարելի է վստահ լինել, որ ձևավորված են բանավոր ու գրավոր գրագետ խոսք կառուցելու համար անհրաժեշտ նախադրյալները:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ուսումնասիրելով խոսքային հաղորդակցման հիմնախնդիրը՝ հանգել ենք մի շարք եզրահանգումների:

Հիմնական դպրոցի աշակերտների խոսքն այնքան էլ զարգացած չէ, խոսքում շատ են գրական նորմերին անհամապատասխան բառերն ու արտահայտությունները: Աշակերտները գրական հայերենով հաղորդակցվելիս շատ են կաշկանդվում, հարկավոր է մղել նրանց ազատ արտահայտման և հաղորդակցման:

Երեխաների բանավոր խոսքի զարգացման համար շատ կարևոր է ձևաբանական գիտելիքների իմացությունն ու ճիշտ կիրառումը: Որքան բարձր է երեխաների ձևաբանական գիտելիքների մակարդակը, ինչպես նաև հստակորեն գիտակցված, այնքան զարգացած է նրանց խոսքը: Հայտնի է, որ ձևաբանության ուսուցումն օժանդակում է ճիշտ, վարժ խոսելու և կարդալու, անսխալ գրելու ունակությունների զարգացմանը: Այն աշակերտը, որը չունի քերականական գիտելիքների բավարար մակարդակ, չի կարող անսխալ խոսել: Հիմնական դպրոցում պետք է մեծ ուշադրություն դարձնել բառապաշարի հարստացմանը և ձևաբանության ուսուցմանը:

Ուսուցումը պետք է անպայմանորեն կապել կյանքի հետ, որպեսզի աշակերտներին մատչելի ու հասկանալի լինի բացատրվելիք նյութը: Պետք է օրինակները վերցնել աշակերտի կենցաղից, շրջապատող իրականությունից: Ուսուցումը պետք է նաև զուգակցել դաստիարակության հետ, աշակերտների մեջ մշակել բարոյական ու գեղագիտական նորմեր:

Աշակերտների խոսքի զարգացումը հաջող կազմակերպելու համար անհրաժեշտ է նաև ուսուցման մեթոդների ճիշտ ընտրություն և գործադրում: Այսպիսով, բանավոր խոսքը ոչ միայն մարդու զարգացած լինելու հիմնական չափանիշներից է, ամենօրյա հաղորդակցման միջոցը, այլև գրավոր խոսքի զարգացման հիմքը, որը պետք է զարգացնել՝ ելնելով սովորողի տարիքային առանձնահատկություններից:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Հանրակրթական պետական կրթակարգ, Երևան, «Անտարես» հրատարակչություն, 2004, 468 էջ:
2. Ալեքսանյան Ա.Ս., Միջանձնային հաղորդակցման իրականացումը կրթական գործընթացում, Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 2015, 296 էջ:
3. Գյուլամիրյան Ջ., Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Երևան 2009, 191 էջ:
4. Ժամանակակից մանկավարժական մոտեցումներ, 20-րդ դարի մանկավարժական տեսություններ, Ձեռնարկ մանկավարժների և ուսանողների համար, Երևան, «Նոյան տապան» հրատարակչություն, 2005, 256 էջ:
5. Խոսք և հաղորդակցություն 2: Աշխատանքային տետր / Գ.Հ. Թերզյան, Կ. Թորոսյան, Հ. Խաչատրյան, Երևան, Ջանգակ հր., 2016, 44 էջ:
6. Կրթական վերափոխումները Հայաստանում, Մարդկային զարգացման ազգային զեկույց-2006, Երևան, 2007, 224 էջ:
7. Շահբազյան Տ., Հայոց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա, Երևան 1958, 367 էջ:
8. Տեր-Գրիգորյան Ա., Հայոց լեզվի մեթոդիկա, Երևան 1980, 564 էջ:
9. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. - М.: Просвещение, 1969. - 214 с.